

ÇİVİ YAZISIYLA ALAKALI İLK TÜRKÇE ESER: ASURİ VE KELDANİLERE MAHSUS HATT-I MIHİ HAKKINDA MALUMAT-I MÜCMELE

Bünyamin TAN*

Geliş Tarihi: 11.07.2016
Kabul Tarihi: 10.02.2017

Öz

Türkçe literatürde çivi yazısıyla alakalı ilk çalışma Asuri ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mihi Hakkında Malumat-ı Mücmele isimli eserdir. Avrupa'da bu alanda çalışmalar yürüten bilim adamlarının eserlerinden yola çıkılarak hazırlanmış düşünce çalışmasıdır. 1894 yılında Kırkor'un sahibi olduğu Kasbar Matbaası'nda basılmış olup yazarı Karabet Basmacıyan adlı bir Ermeni'dir. Kitap 27 sayfadan oluşmakta olup küçük bir risale şeklinde hazırlanmıştır. Makalemizdeki maksat, bilim ve yayın tarihimize ait olan bu eserin bir köşeye atılıp unutulmasını önlemek ve ona tekrar can vermektir. Eserin bir tıpkıbasımı, 2013 yılında Hardpress Publishing tarafından yapılmıştır. Optik karakter tanıma (Optical Character Recognition) adı verilen yöntemle eser taranarak yayımlanmıştır. Biz, makalemizde önce eserin Latin harflerine aktarılmış metnini, daha sonra günümüz Türkiye Türkçesine aktarımını yaparak çalışmamızı meydana getirmiş bulunduk.

Anahtar Kelimeler: Karabet Basmacıyan, çivi yazısı, Asurca, Keldanice, antik diller.

TURKISH FIRST CUNEIFORM WORK: ASURİ VE KELDANİLERE MAHSUS HATT-I MIHI HAKKINDA MALUMAT-I MUCMELE

Abstract

In Turkish literature, the first relevant study with cuneiform is Asuri ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mihi Hakkında Malumat-ı Mücmele. We think that, the study based on the works of the scientists who conducted studies in this field in Europe. In 1894, it was printed in Kırkor's Kasbar Printing Press and its author is Karabet Basmacıyan who was Armenian. The book consists of 27 pages and is written as a small tractate. We have prepared this study because it belongs to our science and publishing literature, we avoid to forgetting it and we have regained in this study. Reproductions of this work is made by Hard Press Publishing in 2013. The study is scanned with Optical Character Recognition method and was published. Firstly, the study was transferred to the Latin alphabet by us. Secondly, we have translated it into today Turkey Turkish ve we have completed our study.

Key Words: Karabet Basmacıyan, cuneiform, Assyrian, Chaldean Language, ancient languages.

---

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Mezunlu, bunjamin.benjamin@gmail.com

Giriş

Çivi yazısıyla alakalı Türk literatüründeki ilk ciddi bilimsel çalışmalar, Cumhuriyet döneminde yapılmaya başlanmış ve bu konuda çokça yazılı belge ele geçirilmiştir. Yine aynı dönemde Avrupa’da bir araştırma sahası olarak zaten doğmuş olan çivi yazısı ve Sumeroloji sahasının, Türkiye’de de açılması ve bu kadim dil ve kültürlerin Türk Dili ve kültürü ile ilişkisinin araştırılması için 1930’lu yıllarda bizzat Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatlarıyla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde ilgili disiplinlerin kurulması sağlanmıştır. Bu diller ve kültürlerle ilgili yazılı belgeler üzerinde ve bilhassa Sumer dili alanında yerli ve yabancı pek çok bilim insanı çalışmıştır. Bu yerli bilim insanlarımızdan en çok tanınanı Muazzez İlmiye Çığ’dır. Yaptığı çalışmalarla ünlü bir Türk Hititolog olarak tarihe geçmiş olup Sumeroloji alanında da çalışmalar yapmıştır. Bu alanda ve Asuroloji sahasında önemli çalışmalar yapmış bir diğer önemli isim ise Kemal Balkan’dır. Balkan, Chicago Üniversitesi’nin başlattığı Akadca sözlük çalışmalarına 1952-54 yılları arasında katkıda bulunmuş önemli bir bilim insanımızdır. Yine bu alanda çalışmalar yapan Emin Bilgiç’i de unutmamak gerekir.

Çivi Yazısının Tarihi

Çivi yazısını tarihte ilk kez Avrupa’ya getiren Pietro della Vella olmuştur. İtalyan bir seyyah olan bu isim, 1621 yılında Şiraz’dan gönderdiği bir mektubunda seyahati esnasında acayip bir yazıya rastladığından bahsetmekteydi. Bu yazıya “çivi yazısı” adını ise ilk kez 17.yüzyılda yaşayan Engelbert vermiştir. Chardin isimli bir Fransız da 1674 yılında bu yazıyla kaleme alınmış Persçe bir kitabeyi yayımlamıştı. Daha sonra Hemedan’ı Irak’a bağlayan yol üzerindeki Bisütun kitabesi üzerindeki çivi yazıları kopyalanarak Avrupa’ya getirilmiştir. Pers, Elam ve Babil dillerinde olmak üzere çivi yazısıyla yazılmış bir abidedir. Fakat kopya edildiği dönemde henüz tam olarak çözülememişti (Kınal, 1969: 2; Hırçın, 1995: 20-21, 26-27).

Bu yazıların birbirlerinden farklı olduğunu ilk kez Carsten Niebuhr olmuştur. 1765’te Persepolis’e gidip üç hafta kalarak aldığı net ve doğru kopyalar, daha sonra yazının çözümünde büyük rol oynamıştır. Bir kısmı ilk kez yayınlanan metinlere dayanarak ilk olarak yazıtların üç farklı versiyon içerdiğini belirtmiştir. 1798 yılında ise Rostocklu oryantalist Olaf Gerhard Tychsen, Bisütun kitabelerinin ilkinde yer alan eğik çivi işaretlerinin kelimeleri birbirinden ayıran bir işaret olduğunu keşfetti. Dört sene sonra (1802) Friedrich Münter de aynı keşfi yapmış ve kitabelerdeki dilin, Hintlilerin kutsal kitabı olan Avesta’daki dille benzer olduğunu ileri sürmüştü. Bu yazıtların Ahamenid krallarına ait olduğunu anlamıştı. Ona göre birinci kitabe çivi alfabesiyle, ikinci kitabe çivi yazısı heceleriyle ve üçüncü kitabe ise çivi yazısıyla yazılmış kelimelerle yazılmıştı. Münter’in en büyük buluşu, ilk versiyonun bölgenin dili olan Ahamenid sülalesi krallarına ait olması gerektiği olmuştur. (Kınal, 1969: 2-3; Hırçın, 1995: 21, 27). Daha önce 1771 yılında A. Duperron Zent-Avesta’nın çevirisini yapmıştı. Eserin bir gramer eskizini de

hazırlamıştı. Ondan sonra Silvestre de Sacy İran eski eserleri üzerine yayınladığı bir kitapta Nakş-i Rüstem'deki Sasani kralına ait bir yazıtı incelemiş ve yapmış olduğu çözümlenmeye ait Pehlevi dilinde yazılmış bölümün açılış cümlesi ileriki tarihte başka bir uzmanın çivi yazısını çözmeye başarısının anahtarı olmuştur (Hırçın, 1995: 27-28).

Bu kişi Almanya'nın Göttingen şehrinde yaşayan bir öğretmen olan Grotefend olup 4 Eylül 1802 yılında ilk çözüm denemesini Göttingen İlimler Akademisi'ne sunmuştur. O, bu yazıtı çözerken tarihi bilgilerden yararlanmıştı (Kınal, 1969: 3). Ayrıca Bir Doğu Bilimcisi olmamasına karşın, filoloji çalışmaları vardı ve bu yazıtı çözmeye yarayacak bilgilere sahip bir kişiydi. Grotefend, Münter'in de tahmin ettiği üç dilli yazıtlardaki yazının Ahamenid krallarının kendi dillerinde yazılmış olması gerektiğini fark etmişti. Bu bilgiler yazıtı çözümlenmede çok işine yaramıştı (Hırçın, 1995: 28).

İngiltere'nin İran'daki büyükelçisi Sir Henry Rawlinson da bu yazıtı çözmekle uğraşmıştır. Bölgede yaptığı gezilerde Eski Persçe yazıtları yerinde inceleme fırsatını bulmuş olup daha önce başka metinler üzerinde yaptığı çalışmalar dayanarak Grotefend'in bulduğu sonuçlara ulaşmıştır. Bu dilin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için uzun bir metne gereksinim olduğunu fark etmiş ve büyük bir şans eseri bu sıralarda Darius'un muazzam kaya anıtını keşfetmiştir (Hırçın, 1995: 29). Bu yazıtı Eski Sanskritçe yoluyla çözebileceğini düşünen Rawlinson, Pers dili ile Avesta dilinin akrabalığını da kabul etmiş ve bu yolla 1846 yılında birinci kitabeyi çözmüştür. Daha sonra bu çalışmalarının yardımıyla ikinci kitabeyi çözmeye çalışmıştır. İkinci kitabe Elam diliyle yazılmış olup bu kitabedeki yazı çivi yazısının heceli şekliyle yazılmıştı (Kınal, 1969: 3). Eski Persçe, Elamca ve Babilce çivi yazısı formlarıyla, üç ayrı dilde yazılmış olan ve yanında Darius'un esir aldığı kralları tasvir eden bir rölyef te taşıyan Bisutun kaya yazıtının, yerden yaklaşık 1 500 m. yükseklikte ve yamaçta yer alması nedeniyle, sadece Eski Persçe bölümü kopyalaması 10 yıl sürmüştür. 1846 yılında da bu anıtın Eski Persçe bölümünün çözümlenmesini tamamlamıştır (Hırçın, 1995: 29).

O dönemleri Avrupalılarca bölgeye pek çok seyahat düzenlenmiş ve bu seyahatler sonucu keşfedilen bölgelerde kazılar yapılmıştır. Bu kazılar sonucu elde edilen pek çok eşya ve çivi yazılı metin de Avrupa'ya götürülmüştür. Çivi yazısının çözülmesiyle ilgili bu karışık dönem, Londra'da Asya Cemiyeti kurulmasıyla son bulmuştur. 1857 yılında bulunan bir Asur tableti, mühürlü zarflar içinde Rawlinson, Talbot, Hincks ve Oppert isimli bilim adamlarına gönderildi. Bu dört ismin çalışmaları komisyon tarafından incelendiğinde Akadca dilinin de çözüldüğü görülmüş ve tabletlerdeki yazıların Asur kralı Tiglatpileser'le alakalı olduğu anlaşıldı. Bu yazı 1857 yılında Londra'da yayımlandı. Aynı dönemde Mezopotamya bölgelerinde yapılan kazılarda pek çok çivi yazılı Sumer tableti de ele geçirilmişti. Güney Mezopotamya'da bugün Varak adıyla anılan ve Tevrat'ta Ereğ adıyla geçen eski Sumer şehirlerinden biri olan Uruk'ta pek çok çivi yazılı belge

ele geçirildi. Ele geçen bu arkaik tabletlerdeki yazılar üzerinde Deimel ve Adam Falkenstein çalıştı. Kazılar sırasında dört tabaka keşfedilmiş ve sırasıyla bu tabakalarda ele geçen yazıların resimden çivi yazısına evrildiği anlaşılmıştı. Böylelikle Sumerlilerin tarihte yazıyı ilk kez bulan uygarlık olduğu da anlaşılmıştı. Yapılan araştırmalarda bu yazıların insanlara nasıl öğretildiğine dair ve çocukların okullardaki eğitimleri için hazırlanan tabletler de ele geçmişti (Kınal, 1969: 4-7; Hırçın, 1995, 30-35).

Selen Hırçın kökeni belli olmayan ve bugüne kadar dil aileleri içinde başka akrabası saptanamayan bir dil konuşan Sumerlilerin, M.Ö. 3. bini izleyen dönemlerde, çivi yazısının, güney Mezopotamya 'daki Akadlar ve Suriye'deki Eblalılara iletilmesini sağladıklarını belirtmektedir (Hırçın, 1995: 13). Sumerlilerin Erhanedan Dönemi, Akadlı Sargon'un (M.Ö. 2334-2279) hükümdarlığıyla sona erdikten sonra, hem dilde hem de siyaseten güçlü bir Akad etkisi görülmeye başlanır. Bu hanedan da yaklaşık M.Ö. 2200'lerde çöker ve Sümerce yine yönetimde kullanılan dil olarak yerini alır (Hırçın, 1995: 13). Sumer şehirlerinin birbiri ardınca düşmesi üzerine yaklaşık M.Ö. 18. yüzyılın başlarında Sümerce, yerini kesin olarak Akadcaya bırakır. Fakat yazım kolaylığı ve geleneksel edebiyat dili olması nedeniyle pek çok anıtsal yazıt, edebi metin ve sözlük Sumer dilinde kopya edilmeye devam etmiştir (Hırçın, 1995: 13).

Gerek ticari nedenler, gerekse askeri seferler yoluyla çivi yazısının alanı genişlemiş ve çeşitli kültürler arasındaki alışverişi sağlamakta en büyük araç haline gelmiştir. Çeşitli merkezlerde ele geçen arşivler bunu bize açıkça göstermekte olup Ebla'ya kadar yayılmasından sonra, Akadlı Sargon ve Naramsin'in seferleriyle alanı iyice genişlemiştir (Hırçın, 1995: 21). Asur ticaret kolonileri ile Anadolu'ya giren çivi yazısı, bu bölgeyi de çivi yazısının kullanıldığı bir bölge haline getirmiştir. Mari, Boğazköy ve Ugarit'in yanısıra, bir başka önemli ticaret merkezi olan Emar'da (Meskene) Hitit, Hurri, Semitik ve Batı-Semitik uluslar karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmalar neticesinde artık çivi yazısı maddi gereksinimleri karşılayan bir kullanımdan çıkmış ve bir kültür aracı haline gelmiştir (Hırçın, 1995: 21). Anadolu'da bu yazı sistemiyle oluşan kültüre deniz kavimleri son vermiştir. Hitit Devleti'nin çöküşüyle, Anadolu bu kültürden kopmuş ve çivi yazısı büyük kültürler için etkisini kaybetmiş olup hatta büyük limanlarda da çivi yazılı uygulamalar kalkmıştır. Onun yerine alfabetik yazı sistemleri kullanılmaya başlanmış olup çivi yazısı sonunda kaynağı olan Babil'e dönmüştür. Önemi yitirmekle birlikte milada kadar yazılmaya devam eden çivi yazısının kullanıldığı en son belge M.S. 75 yılına tarihlenmektedir (Hırçın, 1995: 21-22).

Yazar ve Eser Hakkında Bilgi

Karabet Basmacıyan, Ermeni bir tarihçi olup hakkında kısıtlı bir bilgiye sahibiz. Yazarla ilgili kişisel bilgilere ise İstanbul Şehir Üniversitesi'nin "Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği" isimli

projeler çerçevesinde oluşturulan arşiv kataloğunda ulaşılmış bulunmaktayız. Taha Toros'un kişisel arşivinde bulunan bu gazete kütürü Ahmet Eken tarafından kaleme alınmıştır (Eken, 2016: 1).

Karabet Basmacıyan hakkında elde edilen bu bilgiler, Kevork Pamukçuyan'ın mektubundan aktarılmıştır. Bu mektupta yer alan bilgilere göre Basmacıyan, tarihçi, paleolog ve filologtur. 1864 yılında İstanbul'un Beyoğlu semtinde dünyaya gelmiştir. 1880 yılında Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'ye girmiş olup ekonomik sebeple okulunu tamamlayamamıştır. Aynı okulun eczacılık fakültesini 1885 yılında tamamlamıştır. Daha sonra Sanayi-i Nefise (bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) mektebinde mimarlık öğrenimi görmüştür. 1887 yılında hükümet tarafından gezici eczacı olarak Erzurum'da görevlendirilmiştir. 1889 yılında İstanbul'a dönmüş olup aynı yıl Üsküdar'daki Selamsız mahallesinde bir eczacı dükkânı açmıştır. 1893 yılında İstanbul Eczacılık Cemiyeti'ne üye olarak seçilmiştir. Hakkında yapılan jurnaller sebebiyle hapse atılmış, daha sonra da genel aften yararlanarak hapisten çıkmıştır. 1895 yılında Paris'e göç etmiş ve burada üniversite tahsili de görmüştür. Bu öğreniminden sonra kendini eser yazmaya adayın Basmacıyan, tarih, nümizmatik, tıp tarihi, epigrafya ve sözlük çalışmaları alanında irili ufaklı tam 42 eser kaleme almıştır. 1942 yılında Paris'te vefat etmiştir (Eken, 2016: 1).

Yazara ait eserlerden *Ermeni Modern Tarihi ve Ermeni Sürgünleri* adlı eseri Mehmet Baytimur tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır (Eken, 2016: 1). Bunun dışında önemli bir diğer çalışması *Osmanlı Edebiyatı Tarihi Üzerine Bir Deneme* adlı eseridir. Bu eserde Klasik Türk Edebiyatı tarihini işlemiş ve bazı yazar ve şairlerler alakalı olarak biyografik bilgiler vermiştir (Eken, 2016: 1).

Asuri ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mihi Hakkında Malumat-ı Mücmele adlı eseri İstanbul'da 1894 yılında Kasbar Matbaası'nda basılmıştır. Bu matbaa, o dönemde *Hazîne-i Fünûn* adlı gazetesi çıkararak Kirkor Efendi'ye aittir. 27 sayfa ihtiva eden eser, 13 bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde çivi yazısının tarihçesinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde yazılı tabletlerin nasıl oluşturulduğu ve çivi yazılarının bu tabletlere nasıl işlendiği anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen bu yazıların nasıl okunduğu ve çivi yazısının çözülmesiyle alakalı olan tarihi süreçten kısaca bahsedilmektedir. Dördüncü bölümde ideografik ve silabik yazı formunun çivi yazısında nasıl görüldüğüne değinilmektedir. Beşinci bölümde benzer yazılışlara sahip olan kelimeler ve bunların birbirinden nasıl ayırt edildiğine dair bilgiler verilmiştir. Altıncı bölümde dilbilgisi kullarından, dilde dişil ve eril kelimeler bulunduğundan ve tekil, çoğul ve topluluk isimlerinin nasıl yazıldığından bahsedilmektedir. Yedinci bölümde sıfatlardan genel hatlarıyla bahsedilmiş olup sekizinci bölümde zamirler konu edinilmiştir. Dokuzuncu bölümde fiil çekimlerinden bahsedilmiştir. Onuncu bölümde harf-i cerr konusuna değinilmiş olup on birinci bölümde ise zarflardan kısaca bahsedilmektedir. On ikinci bölümde harf-i atıf konusu ele alınmıştır. On üçüncü bölümde ise Asurca ile Arapça arasındaki

bazı ortak kelimelerin listesine yer verilmiştir. Bu kelimelerdeki ses benzerlikleri ve anlam ortaklıkları bu listede belirtilmiştir.

Eserde geçen bazı dilbilgisi terimlerini açıklamakta yarar görüyoruz:

Harf-i Cerr: İsimleri kesreli, yani esreli okutan yirmi harfin adıdır.

Kesre: Harfi i okutur.

Harf-i Atıf: İki kelime veya cümleyi birbirine bağlayan harfin adıdır.

Zamme: Ötre o, ö, u, ü, diye okunan harfin harekesi.

İdeografik: Yazıda kelimenin harfleri gösterilmeden doğrudan düşünceyi ifade eden işaret olarak tanımlanmaktadır.

Silabik: Hece oluşturan sesler.

Determinatif: Diğer adı belirtici olan bu işaretler, çivi yazısının ileri evrelerinde, kadın, erkek, nehir, ülke, şehir vb. özel isimlerinin bazen başına bazen de sonuna konulan ve yaygın olarak kullanılan işaretlerdir.

İyeratik / hiyeratik: Basitleştirilmiş ve harfleri bitleştirilmiş hiyeroglif yazılarına verilen isimdir.

LATİN HARFLİ METİN

ASIR KÜTÜPHÂNESİ KÜLLİYÂTI

Âsûrî ve Keldanîlere Mahsûs

HATT-I MÎHÎ

Hakkında Ma'lûmât-ı Mücmele

Muharriri

Karabet E. Basmacıyan

Cem'iyet-i İspençiyâriyye A'zâsından

(Ma'ârif) Nezâret-i Celîlesi'nin Ruhsatıyla Tab' olunmuştur

İstanbul

(Kasbar) Matba'ası Bâb-ı Âlî Câddesi'nde Numero 25

Sâhib ve Nâşiri

"Hazîne-i Fünûn" Gazetesi Müdîri ve Kütübhânesi Sâhibi Kirkor

1312

İfâde-i Merâm

Lisân-ı Türkî üzere hatt-ı mîhî hakkında ilk def'a olarak kaleme alınan şu eser-i nâçîziden maksad Âsûrî ve Keldanî lisânı ve anların yazılarına dâ'ir kısaca bir ma'lûmât vermekle 'âlem-i ma'rifete bir hizmet etmekten 'ibârettir.

Eserimin ashâb-ı mütâla'a tarafından kabûlu fakîr için büyük bir meserret olacağından ileride (Keyânîyân) hatt-ı mîhîleri hakkında dahi ma'lûmât-ı müfide-i muhtasıra neşrine teşvîk olacaktır.

K. Basmacıyan

Âsûrî ve Keldanîlere Mahsûs Hatt-ı Mîhî Hakkında Ma'lûmât-ı Mücmele

-A-

Her gün cerîdelerde mütâla'a edildiği üzere âsâr-ı 'atîka keşfiyâtıyla anların mensûb olduğu akvâmın cem'iyet-i beşeriyeye ettikleri hizmet meydâna çıkararak Asya-yı 'Osmânî kıt'asının hakikaten menba'-ı medeniyet ve masdar-ı 'ilm ü ma'rifet olduğu el-yevm 'ulemâ-yı Garb tarafından dahi tasdîk olunmaktadır.

Bunlardan Sâm silsile-i lisânını tekellüm edenlerin [ya'nî: Hamîrîler, 'Arablar, 'İbrânîler, Süryânîler, Keldanîler vesâ'ire] biri de (Âsûrîler) idi.

(Âsûrîler) ve (Keldanîler) Fırât ve Dicle nehirleri pîşgâhında, ya'nî şimdiki Bağdâd ve Mûsul vilâyetleri dâhilinde bundan takrîben (4000) sene kadar mukaddem zuhûr edip on beş 'asırdan ziyâde devâm etmişlerdir. İki nehir [4] etrâfında bulunan şu iki kavim bir lisân ve hutût isti'mâl etmekte idiler[*]. O hutût ise kendilerinden evvel oralarda bulunmuş olan ve dünyânın belki en kadîm akvâmı zann olunan (Sumer ve Akad)lılar tarafından ihdâs olunmuş idi. Bunların tekellüm ettikleri lisânın Türkçe ve Tatar lisanından teşa'ub etmiş diğerk lisânlar ile pek çok münâsebeti olduğunu isbât için kable'l-mîlâd yedinci 'asırda iki lisân üzere tertîb edilmiş olan ve el-yevm İngiltere Müzesi'nde mahfûz bulunan levhaların mûndericâtına bir kere 'atf-ı nazar etmek kifâyet eder.

Hatların şekli, bildiğimiz 'âdî mîhlere gayetle müşâbih olduğundan biz şimdi anlara "hatt-ı mîhî" nâmını veriyoruz.

Hatt-ı mîhînin bir misâlini her gün koynumuzda taşımakta olduğumuz sâ'atlerde dahi görebiliriz.

[5]Hatt-ı mîhî (hiyeroglif) hatlarından me'hûz olup sûret-i tahrîri ise Avrupa yazıları gibi soldan sağa doğrudur.

[*] Anın için 'ulemâ 'inde "Âsûrî Lisânı" denmekle her ikisinin de lisânı anlaşılır. Biz dahi eserimizde bu ta'biri kullanacağız.

(Hiyeroglif) ta‘bîr olunan hatlar –İstânbul’un Sultânahmed Meydânı’nda kâ’in dikilitaş üzerinde nümûnesi görüldüğü gibi- bir tâkım resim ve eşkâlden ‘ibârettir.

- B -

Her ne kadar sonraları hatt-ı mîhînin isti‘mâli mu‘attal kalmış ise de beyne’n-nâs ba‘zı senedât, temessük, kontratu ve bunlara mümâsil şeyler için mîlâdın ilk ‘asrına kadar devâm etmiştir.

Üzerine yazı yazmak için kullanılan şeyler altın, gümüş, bakır, kalay, tunç, mermer, tuğla, kil vesâ’ire olmuştur. Zamânımızda bunlardan en ziyâde bulunanları tuğla ve kil nümûneleridir.

Tuğla ve kil isti‘mâlinde, evvelâ cismi hamîr kıvâmına getirip üzerine şekl-i müselleste demir bir ibre vâsıtasıyla [6] hakk ettikten sonra fırnlarda pişirirler idi. Fakat en kadîm vakitte tuğlayı pişirmek ‘âdeti cârî olmadığı gibi böylece pişmemiş kerpiç ve tuğladan binâlarını dahi inşâ ederler idi.

Kilden ma‘mûl senedler ve kontratular gerek şeklen gerek hacmen bildiğimiz kokulu sabunlara gayetle müşâbihdir. Fakat bunlarda dikkate şâyân bir hâl vardır ki o da şudur: Senedler iki nüsha tertîb olup gılâf gibi yek-dîğeri üzerine mazrûfen gerek medyûn gerek şahidler tarafından mühürlenmiştir. Şâyed senede dâ’in tarafından hîle veya akçenin fâ’izi hakkında münâza‘a vukû‘unda sened hâkim huzûrunda okunduktan sonra fekk olunarak dâhilinde bulunan nüshası her hâlde hâricdekine müreccah tutularak ana göre icrâ-yı mu‘âmele olunur idi.

Bunlardan başka ma‘bedler ve ebniye-i ‘azîmenin dört temellerine kilden veyâ tuğladan yapılmış birer ufak fiçılar ve mahrûtlar vaz’ ederler idi. Anların üzerine gerek mensûb oldukları ma‘bûdun gerek bânîsinin ismi ve takrîben tercüme-i hâli yazılır idi. Ebniye-i ‘azîme inşâsıy-çün kullanılan her tuğladan [7] üzerinde sâhibinin ismini hâvî bir mühür hakk olunur idi. İşte bunların vücûdu târîhçe gayet mühim olan bir tâkım müşkilâtı hall etmiştir.

Dağlar, taşlar, dîvârlar, kapılar, sanemler ile birçok eşyâ ve edevât üzerinde dahi müte‘addid yazılar vardır.

Şu mütenevva’ eşyâ ve edevât üzerinde bulunan yazıların cümlesini İngiltere Müzesi cem’ edip bundan evvel *Western Asia inscriptions* nâmı altında neşr ettiği cildlerde hıfz etmiştir.

- C -

Şimdi tabî‘î bir su‘âl vârid-i hâtır olur:

Bunca ‘asırlardan beri metrûk olan şu yazıları hâl-i hâzırda nasıl okuyup ma‘nâ verebiliyorlar?

Îrân-ı kadîmde (Keyâniyân) tabakasının te’sîsiyle sûret-i tahrîri dahi kendilerine hem-civâr olan akvâm-ı Âsûriyyeye nisbet olunmuştur. Şöyle ki: Âsûrîlerin isti‘mâl [8] etmekte

oldukları hutût-ı mihînin eşkâlini esâs tutarak yeni bir elif-bâ teşkiliyle İskender-i Rûmî zamanına kadar Keyâniyânlar dahi bu nev-îcâd hatt-ı mihî hurûfunu isti'mâl etmişlerdir.

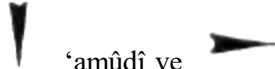
Bunlar, 'azametlerini 'âleme i'lân için her kavimde görüldüğü vech ile vekâyi'-i meşhûreyi ebniye-i 'azîme vesâ'ire üzerine gerek kendi gerek diğer akvâmın hurûf ve lisânı ile kayd ederler idi.

Böylece Keyâniyânların Âsûrîler ve Mediyyelilerle olan münâsebâtı, üç lisân üzere mukayyed olup Îrân'da el-ân mevcûddur.

Avrupa meşâhîr-i müverrihînininden *Grotefend* ilk def'a olarak Keyâniyân hurûfunu okumağa muktedir olmuş ve *De Sauley* için Âsûrî hutûtunu kırâ'at etmeye bir rehber olmuştur. Bu nâ'iliyet hakkında ehl-i fen beyninde kanâ'at hâsıl etmek için 1857'de *Fox Talbot*'un teklîfiyle (Londra 'Ulûm-ı Asya Şirketi) tarafından *H. Rawlinson* [9] *Dr. Hincks, J. Oppert*'tan mürekkebi bir komisyon teşkil ve a'zâsını yek-dîğeriyle ihtilâttan men' ile (Âsûrî) mahsûs büyük bir ma'bedin dört köşesinden çıkan sekiz köşeli menşûrların üçünü bunlara taksîr ve tercüme ettirerek hep bir netice hâsıl olmuştur.

Menşûrların üzerinde yedi yüz satırdan ziyâde yazı vardır.

-D-

Hatt-ı mihînin esâsı şöylece 'amûdî ve' ufkî iki nev' hattın başka bir şey değildir.

Sûret-i tertibine gelince, (ideografik) ve (silabik) usûlü üzere olup bunlar da bizim bildiğimiz elif-bâlar gibi aslâ harf-i cârî olmadığından isti'mâl olunan işârâtın 'adedi dahi el-ân ta'yîn olunamamıştır. Fakat Âsûrîde, 'Arabîde olduğu gibi, fetha, kesre ve zamme var ise de harflerin üzerine veyâ zirine konulmayarak telaffuzu sırasıyla bir kelimenin [10] evveline, ortasına, yâhûd nihâyetine 'âdî harf gibi vaz' edilmiştir.

(İdeografik) usûlü ârzû olunan cismin şeklini taklîden hatt-ı mihî mü'essisleri tarafından kabûl olunan ayrı bir şekl-i mahsûs ile o cismi irâ'eden 'ibârettir. Meselâ, beş parmak yerine şöylece beş 'aded hatt çizerek:

“yed = el” okunur.

ve çatılmış dört dîvâr ile bir kapı fikrini gösteren şu resim:

“bît = hâne” okunur.

(Silabik) ise, her ne kadar elif-bâ usûlüne müşâbih ise de farkı şudur ki her şekil bir hece makâmında isti‘mâl olunarak iki veyâ üç heceli bir kelimeyi beyân için iki veyâ üç muhtelif şekilleri yan yana yazmaktan ‘ibârettir. Meselâ:

“Yâdigâr” ma‘nâsına olan şu (zâ-hîr) okunur. Ve:

[11]“Öküz” ma‘nâsına olan şu (â-lâ-âp) okunur.

Hatt-ı mîhî usûl-ı tahrîrini ikmâl için bu iki usûlden başka isti‘mâl olunan bir de (determinatif) işâreti vardır. Bunlar ‘ibârede bulunduğu vakit telaffuz olunmayıp yalnız kendilerinden sonra gelecek kelimenin cinsini ta‘yîn eder.

Meselâ:

 kendisinden sonra gelen kelimenin bir “erkek” ismi olduğunu îmâ eder.
 ise “ma‘bûd” işâretidir. Vesâ‘ire.

-H-

Her ne kadar bu işâret vâsıtasıyla hutût-ı mîhînin kırâ‘atı teshîl olunmuş ise de dîğer taraftan başka müşkilâta tesâdüf edilmiştir. Şöyle ki: Hatların kısm-ı a‘zamı bir vakitte gerek (ideografik) gerek (silabik) hâssasına mâlik [12] olduktan mâ‘adâ yek-dîğerine mugâyir birkaç ma‘nâ ve birkaç heceleri dahi vardır.

Meselâ:

 “gün”, “gündüz”, “seher”, “şafak”, “gündüzün ışığı”, parlak”, “beyâz”, “güneş”, “tulû‘-ı şems”, “uyanmak”, “âlî”, “hükümdâr”, “göz”, “secde”, “deniz”, ma‘nâlarından başka hece makâmında (ût), (bûş), (hîses), (hîş) (zâl), (lîh), (pâr), (tâm) dahi okunur.

Kezâ ba‘zı hattın bu hâssalarından başka (determinatif) ‘alâmetleri yerine dahi kullanılanları vardır. Ma‘lûm “erkek” işâreti gibi ki bir hatt-ı ‘amûdî gerek “bir” ve “altmış” ve “deh” ma‘nâsında gerek (dîş), (tîş), (gîb) heceleri yerine ve gerek, gördüğümüz gibi “erkek” ismini iş‘âr için isti‘mâl olunmuştur.

Ba‘zı def‘a da, bir kelime iki ve üç hece ile yazıldığı gibi müte‘addid hece ile dahi yazılmış olduğu müşâhede olunur. [13] Böylece “Buhtü’n-Nasr” isminin üç, dört, altı, sekiz ve on hece ile yazıldığı görülüyor.

İşte bunun için hutût-ı mîhîyi kırâ'at eden ehl-i fen beyninde ba'zı mertebe mücâdele vukû'a gelmektedir; zîrâ yukarıda gösterilen hattı, biri "şems" okuduğu hâlde diğeri o hattın "şems" ma'nâsını ifâde ettiğini kabûl etmekle berâber orada yalnız "hükümdâr" ma'nâsına okunacağını iddi'â eder.

Müşkilâtın biri de 'asırdan 'asra hatların şekli tebeddül etmesidir.

Îzâh edelim:

Yukarıdan beri beyân olunduğu üzere hatt-ı mîhînin esâsı hiyeroglif hatları ise de Fırât ve Dicle etrâfında işbu hatlara el-ân tesâdüf olunamamıştır.

Zamânımızda dest-res olduğumuz hutûtun en kadîmi (iyeratîf) hatlarıdır ki hiyeorglîfin tahfîf olunmuş bir şeklidir. Bundan sonra hatlar mîh şeklini kesb [14] etmiştir ki bunlar da iyeratîkin muhaffîfidir ve (arkaik) tesmiye olunur. (Arkaik)ten ise (modern) şekli çıkmıştır.

Fakat Âsûrîlerde, Keldanîlerdeki nisbetle az bir şey farklıdır.

Bunları birer misâl ile gösterelim:

Âsûrîlere Mahsûs		Keldanîlere Mahsûs		İyeratîk
Modern	Arkaik	Modern	Arkaik	

Bu şekillerin hepsi de (mâr) hecelenir.

Demek olur ki lisânın da hatları (iyeratîk)ten teşa'ub etmişlerdir.

-V-

Sarf kavâ'idine gelince, Sâm silsile-i lisânının her [15] kâ'idesi, Âsûrîde dahi cârî gibidir. Fakat biz yalnız 'Arabîye tatbîk ederek göstereceğiz.

İsim, yâ müzekker veyâ mü'ennes olur.

Müzekker, yalnız zükûr-ı eşhâsa ta'bîr olup onların isimlerinden evvel dâ'imâ zükûra işâret olan ma'lûm 'amûdî (determinatif) hattı vaz' olunur.

Mü'ennes ise, gerek inâs eşhasına gerek dişi hayvânlara itlâk olup bunların isimlerinden evvel dahi mü'ennese işâret (determinatif) hattı vaz' olunur.

'Aliyyü'l-'umûm mü'ennesler, 'Arabîdeki "...t" edâtı gibi, Âsûrîde (ât veyâ ît) ile nihayetlenir.

Kemmiyet üçtür: müfred, cem' ve tesniye.

Bir kelimeyi cem‘lendirmek için sâ‘ir lisânlarda olduğu gibi bir edât-ı mahsûs isti‘mâl olunmayıp yâ anı iki def‘a yan yana yazmağla iktifâ etmişlerdir, yâ kelimenin nihâyetine cem‘e ‘alâmet olan (ideografik) hattı vaz‘ olunmuştur.

[16]Meselâ: “Şehir” ma‘nâsına olan cem‘inde şöyle yazılır:

Veyâhûd kelimenin cem‘ olunduğunu hareke-i usûlî ile beyân etmişlerdir. Bu hâlde eğer kelime müzekker olup zamme ile nihâyetlenir ise cem‘inde zammeyi kesreye tahvîl ederek beyân etmişlerdir. Fakat birçok kelimeler de vardır ki her ne kadar müfredinde zamme ile nihâyetlenir ise de cem‘inde (ût) olduğu görülmüştür. Eğer kelime müzekker olmayıp da mü‘ennes olur ise müfredinde (ât) veyâ (ît) sûretinde nihâyetlendiği hâlde cem‘inde nihâyetindeki hece zamme alır.

Ba‘zı def‘a da cem‘ için bir kelimeyi iki def‘a yazdıktan başka belki ma‘nâsına bir takviyyet vermek maksadıyla yine anların nihâyetine cem‘ ‘alâmeti konulmuştur.

Bunlardan başka ba‘zı isimler de vardır ki ister mü‘ennes olsun ister müzekker olsun iki sûretle cem‘lenir.

[17] Tesniye beyân için Âsûrîlerde her ne kadar bir ‘alâmet-i fârika yok ise de seleflerinde ya‘nî (Sumer ve Akad)lılarda kelimenin nihâyetine “iki” rakamı vaz‘ olunmuştur.

İsimlerin ekseri fi‘ilden müştakktır ve sûret-i terkîbleri ise Sâm lisânının cümlesinde cârî olan kavâ‘ide tâbi‘dir.

-Z-

Sıfat isimde cârî olan kâffe-i kavâ‘idi şâmindir.

‘Aliyyü’l-‘umûm sıfat isimden sonra kullanılıp geren cinsen gerek kemmiyeten isme mutâbAkad eder. Fakat sûret-i tahrîri ihtiyârîdir. Şöyle ki: İsim (silabik) ile yazıldığı hâlde sıfat (ideografik) ile yazılabilir, veyâ bunun ‘aksi olabilir. Eğer isim ile sıfat (ideografik) usûlüyle yazılmış ise cem‘inde ‘alâmet-i cem‘ en nihâyetine vaz‘ olunur.

Sıfat-ı ‘adediyye, ‘Arabîde olduğu gibi, ‘aşerâta kadar müzekker veyâ mü‘ennes olabilir.

[18]Rakamların şekli ise Latin rakamları gibi birer çizgiden ‘ibârettir.

“Bir” Latinde I, Âsûrîde = bir hatt-ı ‘amûdî.

“İki” Latinde II, Âsûrîde = iki hatt-ı ‘amûdî.

“Üç” Latinde III, Âsûrîde = üç hatt-ı ‘amûdî.

El-hâsıl tokuza kadar böylece hattın ‘adedini artırarak beyân olunmuştur.

“On” rakamına gelince, kezâ Latinde bir X ile beyân olunduğu gibi, bunlarda dahi o harfe

müşâbeheti olan şu şekil kullanılmıştır.

Yigirmiden otuz ve andan altmışa kadar ma'lûm olan “on” işâreti yan yana yazarak göstermişlerdir; Latin’de XX, XXX, ilh olduğu gibi.

Fakat “altmış” rakamını, “bir” yazar gibi yalnız bir hatt-ı ‘amûdî ile yazmışlardır. Andan sonra yüze kadar altmışın yanına “on” rakamını ‘ilâve ederek “yetmiş”, “seksen” ilh etmişlerdir.

[19]“Yüz” işâreti yine bildiğimiz bir hatt-ı ‘amûdî olup ortasından sağa doğru bir mîh çekilmesiyle “bir” ve “altmış” rakamlarından tefrîk olunur. “İki yüz”, “üç yüz” ilh için telaffuz ettiğimiz gibi evvelâ “iki” ‘adedini gösteren iki hatt-ı ‘amûdî ve ittisâlinde ise “yüz” işâreti yazılmıştır, 2X100, 3X100 gibi, böylece bine kadar.

“Bin” yazmak için, “on” işâreti ile “yüz” işâretini yan yana vaz‘ etmişlerdir; gûyâ 10X100 yazılmış olsun.

“Birinci”, “ikinci”, ilh a‘dâd-ı fer‘iyyesi-çün ma‘lûm işârât kullanılıp yalnız rakamların nihâyetine fer‘iyyeye ‘alâmet olan işâret-i mahsûsa konulmuştur.

-H-

Zamîr, şahsiyye ve izâfiyyesinde, ‘Arabîde olduğu gibi, gerek müfredi gerek cem‘i için muhâtab ve gâ’ibi iki nev‘ olur: Müzekkeri başka, mü’ennesi başka, bu hâl-i mütekellimde câri değildir.

[20]Zemâ’ir-i izâfiyye, ‘Arabî ve Türkîde olduğu gibi yalnız ismin nihâyeti tebdîl edilerek beyân olunmuştur. Şöyle ki: Türkçede “kitâbım” dediğimiz vakit nihâyetindeki “m” edâtı “benim kitâbım” olduğunu gösterdiği gibi Âsûrîde dahi isimden evvel yazılmaz, Türkçede kullanılan müfredinde “...m”, “...n”, “...ı” ve cem‘inde “...mız”, “...nız”, “...ları” edâtı mütegayyir olmadığı gibi ‘Arabîde ve Âsûrîde dahi tagayyür etmez. Meselâ:

Müfred

Mütekellim nihâyetlenir: Âsûrîde (yâ), Arabîde “ى”.

Müzekker-i muhâtab nihâyetlenir: Âsûrîde (kâ), ‘Arabîde “كَ”.

Mü’ennes-i muhâtab nihâyetlenir: Âsûrîde (kî), ‘Arabîde “كِ”.

Müzekker-i gâ’ib nihâyetlenir: Âsûrîde (şû), ‘Arabîde “ه”.

Mü’ennes-i gâ’ib nihâyetlenir: Âsûrîde (şâ), ‘Arabîde “ها”.

Cem‘

Mütekellim nihâyetlenir: Âsûrîde (nû), ‘Arabîde “نا”.

[21]Müzekker-i muhâtab nihâyetlenir: Âsûrîde (kûnû), ‘Arabîde “^ككَم”

Mü’ennes-i muhâtab nihâyetlenir: Âsûrîde (kî-nâ), ‘Arabîde “^ككَن”

Müzekker-i gâ’ib nihâyetlenir: Âsûrîde (şû-nû), ‘Arabîde “^ههَم”

Mü’ennes-i gâ’ib nihâyetlenir: Âsûrîde (şî-nâ), ‘Arabîde “^ههَن”

İsm-i işârette dahi gerek müfredinde gerek cem’inde mü’ennes ve müzekkeri biribirinden farklıdır.

-T-

Fi’il, kezâ ‘Arabîdeki gibi üç harfli masdardan müteşekkil olup ikiye münkasımdır: Kıyâsî ve semâ’î.

Kıyâsîler başlıca dört esâs fi’ilden ‘ibârettir. Bunların arasına (t)ye benzer bir sadânın ‘ilâvesiyle Âsûrîde bizce ma’lûm olan bâbların ‘adedi sekize bâliğ olur.

Zamîrde müşâhede olduğu gibi fi’ilde dahi muhâtab ve gâ’ib, gerek müfredinde gerek cem’inde müzekker veyâ mü’ennes olduğuna nazaran iki sûretle olur.

[22]Fi’il gerek şahsen, gerek cinsen ve gerek kemmiyeten kendi mübtedâsına tâbi’ olup ana mutâbAkad eder.

Âsûrîde fi’il her ne kadar üç harfli masdardan müteşekkil ise de hatt-ı mîhînin sûret-i tahrîri iktizâsınca iki harf ile yazılıp elsine-i Sâmîyyenin cümlesinde yine o fi’il üç harf ile yazıldığından i’tibârî olarak “rubâ’î” denilir.

İ’lâl, ‘aynıyla ‘Arabîdekine müşâbih olarak def’-i sıklet için bir harfi kalıp veyâ hazf etmekten ‘ibârettir.

Âsûrîde “ibdâl” dahi cârîdir.

-Y-

Harf-i cerr, gerek kemmiyet gerek keyfiyyet ile hiç bir münâsebeti olmayıp dâ’imâ sâbit bir hâle mâliktir.

Âsûrîde mevcûd harf-i cerre misâl için birkaçını şuracıkta gösterelim:

(â-dî) = “eli”, (î-tî) = “ile”, (kî-mâ) = “gibi”, pâ-nî = “önünde”, ve gayrihüm.

-K-

Zarf, Âsûrîye mahsûs olarak bir şekl-i âhir üzeredir. Bu da ismin nihâyetine (iş) hecesi ‘ilâvesiyle olur.

Fakat bunlardan başka ‘âdî zarflar dahi vardır. Meselâ:

(mâ-tî-mâ) = “dâ’imâ”, (kâ-nâ) = “ne kadar”, (âk-kâ) = “nasıl”, (âdî) = “dahâ”, ilh.

-L-

Harf-i ‘atıf her lisânda olduğu gibi Âsûrîde dahi şunlardır:

(îm, kî) = “eğer”, (lâ) = “lâ, yok”, (v) = “ve, yâhûd”, (şûm-mâ) = “böylece”, ilh.

-M-

Şimdiye kadar ettiğimiz ta‘rîfâtan anlaşılacağı [24] ve makâlemizin baş tarafında dahi beyân edildiği vech ile Âsûrî lisâmı silsile-i lisânına mensûbdur. Binâ’en-‘aleyh anlar ile büyük irtibâtı vardır.

Şu irtibât, gördüğümüz gibi, yalnız sırf kavâ'idine dâ'ir olmayıp tereküb-i lisân u lügat cihetinden dahi hiç bir farkı olmadığı mervîdir. Âsûrîde ismin bir hayli kısmı ef'âlden müştak olması buna bürhân-ı kâfidir. Âsûrî lisanının Sâm lisânlarına olan müşâbehetini göstermek için şuracıkta yalnız ‘Arabî ile telaffuz ve ma‘naları bir olan lügatlerden ba‘zılarını göstermekle iktifâ ederiz:

Âsûrîde Ma‘nâsı ‘Arabî

(û-zûn)“kulak” (اذن)

(ayn) “göz” (عين)

(â-bû)“peder” (ابو=اب)

(bît)“hâne” (بيت)

[25](bâ-bû)“kapı” (باب)

(lî-şân) “dil” (لسان)

(me) “su” (ماء)

(nâ-hâr) “ırmak” (نهر)

(hâ-lû) “hep” (كل)

(nûr) “nûr” (نور)

(â-hâl)“yemek” (اكل)

(hâl-bû)“köpek” (كلب)

(şâ-mû) “gök” (سما)

(dâ-mû) “kan” (دم)

(şâm-şû)“güneş” (شمس)

(a-mû-hû) “derîn” (عميق)

(a-lâ-mû) “halk” (عالم)

(yû-mû) “gün”(يوم)

Âsûrîde Ma'nâsı 'Arabî

(hûr-bân)“kurbân”(قربان)

(â-hû)“kardaş”(اخ)

[26] (gâ-mâl) “deve”(جمل)

(kâk-kâ-bû)“kevkeb”(كوكب)

(pâ-tâ) “açmak”(فتحه)

(şâ-nât) “yıl”(سنه)

(âd-mû) “insân”(آدم)

(âk-râ-bû)“akreb”(عقرب)

(râ-hîp) “râkib”(راكب)

(zî-hâ-rû) “erkek”(ذکر)

(nâ-hâ-rû)“gündüz”(نهار)

(mâ-lî-kû)“pâdişâh”(مالك)

(rî-şû) “baş”(رأس)

(hâr-nû)“boynuz”(قرن)

(bîn-tû) “kız”(بنت)

(mî-ît) “ölü”(میت)

(şân-ye) “iki”(اثنین)

(şâ-lâş) “üç”(ثلثه)

(âr-bâ) “dört”(اربعه)

[27] (hâm-şâ) “beş”(خمسه)

(şî-bâ)“yedi”(سبعه)

(şû-mû-nû) “sekiz”(ثمانیه)

(tî-şû) “tokuz”(تسعه)

(aş-rî-tû) “on”(عشره)

(hâ-me-şe-rît) “on beş”(جمسة عشر)

(aş-râ) “yigirmi”(عشرین)

(şâl-şâ) “otuz” (ثلثين)
(me) “yüz” (مائة)
(â-lâp) “bin” (الف)

[İntihâ]

(Kasbâr Matba‘ası)

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE AKTARILMIŞ METİN

ASIR KÜTÜPHANESİ KÜLLİYATI

Asurlular ve Keldanlılara Mahsus

ÇİVİ YAZISI

Hakkında Kısa Bilgiler

Yazarı

Karabet E. Basmacıyan

Eczacılar Cemiyeti Üyelerinden

Maarif Nezâret-i Celîlesi'nin İzniyle Basılmıştır

İstanbul

Kasbar Matbaası Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Numara 25

Sahibi ve Yayıncısı

Hazîne-i Fünûn Gazetesi Müdürü ve Kütüphanesi Sahibi Kirkor

1894

Ön Söz

Türk diliyle çivi yazısı hakkında ilk defa kaleme alınan şu eşsiz eserle hedeflenen amaç Asur ve Keldan dili ve onların yazılarına dair kısaca bir bilgi vermekle bilgi âlemine bir hizmet etmekten ibarettir.

Eserimin okuyup eleştirenler tarafından kabulü bendeniz için büyük bir mutluluk olacağından ileride Keyaniyan çivi yazıları hakkında da kısaca bilgiler veren eserin yayımlanmasına teşvik olacaktır.

K. Basmacıyan

Asurlular ve Keldanlılara Mahsus Çivi Yazısı

Hakkında Kısa Bilgiler

-A-

Her gün gazetelerde değerlendirildiği üzere antik eserlerin keşfedilmeleriyle onların ait olduğu kavimlerin insanlık âlemine yaptıkları hizmet meydana çıkarak Osmanlılar

hâkimiyetindeki Asya topraklarının gerçekten medeniyetin kaynağı ve bilim ve bilginin çıktığı yer olduğu bugün Batılı bilim adamlarınca da onaylanmaktadır.

Bunlardan Sami dilleri ailesini konuşanların [yani: Hamiriler, Araplar, İbraniler, Süryaniler, Keldanlılar ve diğerleri] biri de Asurlulardır.

Asurlular ve Keldanlılar Fırat ve Dicle ırmakları ön kısmında, yani şimdiki Bağdat ve Musul şehirleri dâhilinde bundan yaklaşık olarak 4000 sene önce ortaya çıkıp on beş yüzyıldan fazla devam etmişlerdir. İki ırmak etrafında bulunan şu iki kavim bir dil ve harfler kullanmaktaydılar.¹ O harfler ise kendilerinden önce oralarda bulunmuş olan ve dünyanın belki en eski kavimleri oldukları düşünülen Sumer ve Akadlılar tarafından ortaya çıkarılmıştı. Bunların konuştuğu dilin Türkçe ve Tatar dilinden ortaya çıkmış diğer diller ile pek çok ilişkisi olduğunu ispat için milattan sonra yedinci yüzyılda iki dil ile yazılmış ve bugün İngiltere Müzesi'nde korunmakta olan levhaların içindekilere bir kere bakmak yeterlidir.

Harflerin şekli, bildiğimiz sıradan çivilere oldukça benzer olduğundan biz şimdi onlara “çivi yazısı” ismini veriyoruz.

Çivi yazısının bir örneğini her gün koynumuzda taşımakta olduğumuz saatlerde dahi görebiliriz.

Çivi yazısı, hiyeroglif yazılarından alınmış olup yazılış şekli ise Avrupa yazıları gibi soldan sağa doğrudur.

Hiyeroglif diye isimlendirilen yazılar -İstanbul'un Sultanahmet Meydanı'nda yer alan dikilitaş üzerinde örneği görüldüğü gibi- bir takım resim ve şekillerden oluşur.

-B-

Her ne kadar sonraları çivi yazısının kullanımı ortadan kalkmış ise de insanlar nezdinde bazı senetler, kontrat ve bunlara benzer şeyler için miladın ilk yüzyılına kadar devam etmiştir.

Üzerine yazı yazmak için kullanılan şeyler altın, gümüş, bakır, kalay, tunç, mermer, tuğla, kil ve diğer materyaller olmuştur. Zamanımızda bunlardan en çok bulunanları tuğla ve kil örnekleridir.

Tuğla ve kil kullanımında, önce cismi hamur kıvamına getirip üzerine üç köşeli şekilde demir bir uç aracılığıyla işledikten sonra fırınlarda pişirirlerdi. Fakat en eski zamanda tuğlayı pişirmek âdeti henüz kullanımda olmadığı gibi böylece pişmemiş kerpiç ve tuğladan binaları da inşa ederlerdi.

Kilden üretilmiş senetler ve kontratlar gerek şekil olarak ve gerek hacim olarak bildiğimiz kokulu sabunlara oldukça benzerdir. Fakat bunlarda dikkate değer bir durum vardır ki o da şudur: Senetler iki örnek halinde hazırlanıp kılıf gibi bir diğeri üzerine zarflanarak gerek borçlu gerek

¹ Onun için bilim adamlarına göre “Asurlular Dili” demekle her ikisinin de dili anlaşılır. Biz de eserimizde bu tabiri kullanacağız.

şahitler tarafından mühürlenmiştir. Şayet senede borcu veren kişi tarafından hile veya akçenin faizi hakkında tartışma olduğundan senet hâkim huzurunda okunduktan sonra açılarak içinde bulunan nüshası her durumda dışardakine tercih edilerek ona göre resmi işlem yapılırdı.

Bunlardan başka mabetler ve büyük binaların dört temellerine kilden veya tuğladan yapılmış birer ufak fiçılar ve koniler yerleştirirlerdi. Onların üzerlerine gerek ait oldukları ilahın gerek binayı yapan kişinin ismi ve arkasından özgeçmiş yazılırdı. Bütün binaların yapımı için kullanılan her tuğladan üzerine sahibinin ismini bulunduran bir mühür işlenirdi. İşte bunların varlığı tarihçe gayet önemli olan bir takım bilinmezlikleri çözmüştür.

Dağlar, taşlar, duvarlar, kapılar, putlar ile birçok eşya ve araç-gereç üzerinde dahi çeşitli yazılar vardır.

Şu çeşitli eşya ve araç-gereç üzerinde bulunan yazıların tümünü İngiltere Müzesi bir araya getirip bundan önce *Western Asia inscriptions* adı altında yayımladığı ciltlerde korumaya almıştır.

-C-

Şimdi doğal olarak bir soru akla gelir:

Bunca yüzyıllardan beri terk edilmiş olan şu yazıları şu anda nasıl okuyup anlam verebiliyorlar?

Eski İran'da Keyaniyan tabakasının oluşturulmasıyla yazılış şekli dahi kendilerine yakın olan Asurlular kavimlerine yakınlık kurulmuştur. Şöyle ki: Asurluların kullanmakta oldukları çivi yazısının şekillerini esas alarak yeni bir alfabe oluşturmakla Rumelili İskender zamanına kadar Keyaniyanlar dahi bu yeni icat olan çivi yazısı harflerini kullanmışlardır.

Bunlar, büyüklüklerini dünyaya duyurmak için her kavimde görüldüğü üzere meşhur olayları büyük binaların üzerine gerek kendi gerek diğer kavimlerin harfleri ve dili ile kayıt ederlerdi.

Böylece Keyaniyanların Asurlular ve Medliler olan ilişkileri, üç dil üzere kayıtlı olup İran'da hala mevcuttur.

Avrupa'nın tanınmış yazarlarından *Grotefend* ilk defa olmak üzere Keyaniyan harflerini okumayı başarmış ve *De Sauley* için Asur harflerini okumak üzere bir rehber olmuştur. Bu şerefe erişmekle alakalı olarak bilim adamları arasında kanaat oluşturmak için 1857'de *Fox Talbot*'un teklifiyle Londra Asya Bilimleri Şirketi tarafından *H. Rawlinson, Dr. Hincks, J. Oppert*'tan oluşan bir komisyon meydana getirme ve üyelerini birbirleriyle görüşmelerini yasaklayarak Asur'a özgü büyük bir mabedin dört köşesinden çıkan sekiz köşeli prizmaları bunlara tamamlatıp ve tercüme ettirerek tam bir sonuç elde edilmiştir.

Prizmalarının üzerinde yedi yüz satırdan fazla yazı vardır.

-D-

Çivi yazısının esasları şöylece dikey ve yatay iki tür çizgiden başka bir şey değildir.

Yazılış şekline gelince, ideografik ve silabik usulü üzere olup bunlar da bizim bildiğimiz alfabeler gibi asla kullanımda olan harfler olmadığından kullanılan işaretlerin adedi dahi henüz tespit edilememiştir. Fakat Asurcada, Arapçada olduğu gibi fetha, kesre ve zamme varsa da harflerin üzerine veya altına konulmayarak okunuşu sırasında bir kelimenin öncesine, ortasına ve sonuna sıradan bir harf gibi yerleştirilmiştir.

İdeografik usulü ifade edilmek istenen cismin şekli taklit edilerek çivi yazısını yazanlar tarafından kabul edilen ayrı bir özel şekil ile o cisimi göstermekten ibarettir. Örneğin, beş parmak yerine şöylece beş adet çizgi çizerek:

“yed = el” okunur.

ve çatılmış dört duvar ile bir kapı fikrini gösteren şu resim:

“bît = hâne” okunur.

Silabik ise, her ne kadar alfabe usulüne benzer ise de farkı şudur ki her şekil bir hece makamında kullanılarak iki veya üç heceli bir kelimeyi belirtmek için iki veya üç ayrı şekli yan yana yazmakla oluşur. Örneğin:

“Yadigar” anlamında olan şu (zâ-hîr) okunur. Ve:

“Öküz” anlamında olan şu (â-lâ-âp) okunur.

Çivi yazısının yazılış yöntemi tamamlamak için bu iki yöntemden başka kullanılan bir de determinatif işareti vardır. Bunlar yazıda bulunduğu zaman okunmayıp yalnız kendilerinden sonra gelecek sözcüğün cinsini belirler. Örneğin:

kendisinden sonra gelen kelimenin bir “erkek” ismi olduğunu ima eder.

ise “mabut” işaretidir. Vesaire.

-H-

Her ne kadar bu işaret aracılığıyla çivi yazılarının okunuşu kolaylaştırılmış ise de diğer taraftan başka zorluklara rastlanılmıştır. Şöyle ki: Yazıların büyük bir çoğunluğu bazen gerek ideografik gerek silabik özelliğine sahip olmasından başka birbiriyle farklı birkaç anlam ve birkaç heceleri de vardır. Şöyle ki:

“gün”, “gündüz”, “seher”, “şafak”, “gündüzün ışığı”, parlak”, “beyaz”, “güneş”, “güneşin doğuşu”, “uyanmak”, “yüce”, “hükümdar”, “göz”, “secde”, “deniz”, anlamlarından başka hece makamında üt, bûş, hîses, hîş, zâl, lîh, pâr, tâm dahi okunur.

Bunun yanı sıra bazı yazının bu özelliklerinden başka determinatif işaretleri yerine dahi kullanılanları vardır. Malum “erkek” işareti gibi ki bir dikey çizgi gerek “bir” ve “altmış” de “on” anlamında gerek dîş, tîş, gîb heceleri yerine ve gerek, gördüğümüz gibi “erkek” ismini belirtmek için kullanılmıştır.

Bazı kere de, bir kelime iki ve üç hece ile yazıldığı gibi birden fazla hece ile de yazılmış olduğu gözlemlenir. Böylece “Buntünnasır” isminin üç, dört, altı, sekiz ve on hece ile yazıldığı görülüyor.

İşte bunun için çivi yazısını okuyan bilim adamları arasında bazı zaman tartışma meydana gelmektedir; zira yukarıda gösterilen yazıyı, biri “güneş” okuduğu halde diğeri o yazının “güneş” anlamını ifade ettiğini kabul etmekle beraber orada yalnız “hükümdar” anlamında okunacağını iddia eder.

Zorluklardan biri de yüzyıldan yüzyıla yazının şekil olarak değişmesidir.

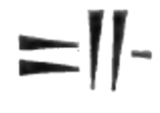
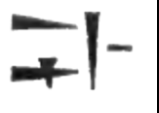

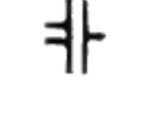
Açıklayalım:

Yukarıdan beri açıklandığı üzere çivi yazısının esası hiyeroglif yazıları ise de Fırat ve Dicle etrafında işte bu yazılara halen tesadüf edilememiştir.

Zamanımızda ele geçirmiş olduğumuz yazıların en eskisi iyeratik yazılarıdır ki hiyeroglifin kolaylaştırılmış bir şeklidir. Bundan sonra yazılar çivi şeklini almıştır ki bunlar da iyeratikin hafifletilmişidir ve arkaik adıyla anılır. Arkaikten ise modern şekli çıkmıştır.

Asurlularda, Keldanlılardakine oranla az bir şey farklıdır:

Bunları birer örnek ile gösterelim:

Asurlulara Özgü		Keldanlılara Özgü		İyeratik
Modern	Arkaik	Modern	Arkaik	
				

Bu şekillerin hepsi de mar hecelenir.

Demek oluyor ki dilin de yazıları iyeratikten ortaya çıkmıştır.

-V-

Dilbilgisi kurallarına gelince, Sami dil ailesinin her kuralı, Asurcada dahi geçerlidir. Ancak biz yalnız Arapçaya uygulayarak göstereceğiz.

İsim, ya eril veya dişil olur.

Eril işaret, yalnız erkek kişiler için tabir olunup onların isimlerinden önce daima erkeklere işaret olan malum dikey determinatif yazısı konulur.

Dişil işaret ise, gerek kadın kişilere gerek dişil hayvanlara koyulmakta olup bunların isimlerinden önce de dişillığe işaret determinatif yazısı konulur.

Genel olarak dişiller, Arapçadaki “t / ت” edati gibi, Asurcada ât veya ît ile sonlanır.

Miktar üç şekildedir: tekillik, çoğulluk ve topluluk.

Bir ismi çoğul yapmak için diğer dillerde olduğu gibi özel bir edat kullanmayı ya onu iki defa yan yana yazmakla yetinilmiştir, ya kelimenin sonuna çokluğa işaret olan ideografik yazı konulmuştur.

Örneğin: “Şehir” anlamında olan çoğulda şöyle yazılır:

Veya kelimenin çoğul olduğunu hareke yöntemi ile belirtmişlerdir. Bu halde eğer kelime eril olup zamme ile sonlanır ise çoğulunda zammeyi kesreye dönüştürerek belirtmişlerdir. Fakat birçok kelimeler de vardır ki her ne kadar tekilinde zamme ile sonlanır ise de çoğulunda ut olduğu görülmüştür. Eğer kelime eril olmayıp da dişil olur ise tekilinde at veya it şeklinde sonlandığı halde çoğulunda sonundaki hece zamme alır.

Bazı kere de çoğul için bir kelimeyi iki defa yazmaktan başka belki anlamına bir ekleme yapmak amacıyla yine onların sonuna çoğul işareti konulmuştur.

Bunlardan başka bazı isimler de vardır ki ister dişil olsun ister eril olsun iki şekilde çoğul yapılır.

Topluluğu belirtmek için Asurlularda her ne kadar bir ayırıcı işaret yok ise de öncekilerde yani Sumer ve Akadlılarda kelimenin sonuna “iki” rakamı konulmuştur.

İsimlerin çoğunluğu fiilden türemiştir ve bir araya getirilme şekilleri ise Sami dilinin tümünde geçerli olan dil bilgisine tabidir.

-Z-

Sıfat, isimde geçerli olan dilbilgisi kurallarının tümünü içermektedir.

Genelde sıfat isimden sonra kullanılıp gerek cins olarak gerek sayıca isme uygunluk gösterir. Fakat yazılış şekli farklıdır. Şöyle ki: İsim silabik ile yazıldığı halde sıfat ideografik ile yazılabilir, veya bunun aksi olabilir. Eğer isim ile sıfat ideografik yöntemiyle yazılmış ise çoğulunda çoğul işareti en sona yazılır.

Sayı sıfatı, Arapçada olduğu gibi, onlu sayılara kadar eril veya dişil olabilir.

Sayıların şekli ise Latin rakamları gibi birer çizgiden ibarettir.

“Bir” Latince I, Asurcada = bir dikey çizgi.

“İki” Latince II, Asurcada = iki dikey çizgi.

“Üç” Latince III, Asurcada = üç dikey çizgi.

Kısacası dokuz kadar böylece çizginin adedini artırarak belirtilmiştir.

“On” rakamına gelince, ayrıca Latin’de bir X ile belirtildiği gibi, bunlarda dahi o harfe

benzerliği olan şu şekil kullanılmıştır.

Yirmiden otuz ve ondan altmışa kadar malum olan “on” işareti yan yana yazarak göstermişlerdir; Latin’de XX, XXX, vs. olduğu gibi.

Fakat “altmış” rakamını, “bir” yazar gibi yalnız bir dikey çizgi ile yazmışlardır. Onan sonra yüze kadar altmışın yanına “on” rakamını ekleyerek “yetmiş”, “seksen” vs. yazmışlardır.

“Yüz” işareti yine bildiğimiz bir dikey çizgi olup ortasından sağa doğru bir çivi çekilmesiyle “bir” ve “altmış” sayılarından ayrılır. “İki yüz”, “üç yüz”, vs. için telaffuz ettiğimiz gibi önce “iki” adedini gösteren iki dikey çizgi ve bitişiğinde ise “yüz” işareti yazılmıştır, 2X100, 3X100 gibi, böylece bine kadar.

“Bin” yazmak için, “on” işareti ile “yüz” işaretini yan yana yazmışlardır; güya 10x100 yazılmış olsun.

“Birinci”, “ikinci”, vs. sıra sayıları için malum işaretler kullanılıp yalnız sayıların sonuna dereceye gönderme olan özel işaret konulmuştur.

-H-

Kişi ve ilgi zamirinde, Arapçada olduğu gibi, gerek tekili gerek çoğulu için ikinci şahıs ve üçüncü şahıs halinde iki türde olur. Erili başka, dişili başka, bu konuşma esnasında geçerli değildir.

İlgi zamiri, Arapça ve Türkçede olduğu gibi yalnız ismin sonu değiştirilerek belirtilmiştir. Şöyle ki: Türkçede “kitabım” dediğimiz zaman sonundaki “m” eki “benim kitabım” olduğunu gösterdiği gibi Asurcada da isimden önce yazılmaz, Türkçede kullanılan tekilinde “m”, “n”, “ı” ve çoğulunda “mız”, “nız”, “ları” eki değişmediği gibi Arapçada ve Asurcada da değişiklik göstermez. Mesela:

Tekil

Birinci şahıs sonlanır: Asurcada (yâ), Arapçada “**ى**”.

İkinci şahıs eril sonlanır: Asurcada (kâ), Arapçada “**ك**”

İkinci şahıs dişil sonlanır: Asurcada (kî), Arapçada “**كِ**”.

Üçüncü şahıs eril sonlanır: Asurcada (şû), Arapçada “**ه**”.

Üçüncü şahıs dişil sonlanır: Asurcada (şâ), Arapçada “**ها**”.

Çoğul

Birinci şahıs sonlanır: Asurcada (nû), Arapçada “**نا**”.

İkinci şahıs eril sonlanır: Asurcada (kûnû), Arapçada “**كم**”

İkinci şahıs dişil sonlanır: Asurcada (kî-nâ), Arapçada “**كن**”

Üçüncü şahıs eril sonlanır: Asurcada (şû-nû), Arapçada “**هم**”

Üçüncü şahıs dişil sonlanır: Asurcada (şî-nâ), Arapçada “**هن**”

İşaret zamirinde de gerek tekilinde gerek çoğulunda dişil ve erili birbirinden farklıdır.

-T-

Fiil, ayrıca Arapçadaki gibi üç harfli masdardan meydana gelip ikiye ayrılır: kurallı ve kuralsız.

Kurallılar başlıca dört esas fiilden oluşur. Bunların arasına (t)ye benzer bir sesin eklenmesiyle Asurcada bizce bilinen babların adedi sekize ulaşır.

Zamirde görüldüğü gibi fiilde de ikinci şahıs ve üçüncü şahıs, gerek tekilinde gerek çoğulunda eril veya dişil olduğuna bakılarak iki şekilde olur.

Fiil, gerek şahıs olarak, gerek cins olarak ve gerek sayı olarak kendi başlangıcına tabi olup ona uygunluk gösterir.

Asurcada fiil her ne kadar üç harfli masdardan meydana gelmiş ise de çivi yazısının yazılış şekli gereğince iki harf ile yazılıp Sami dillerinin tümünde yine o fiil üç harf ile yazıldığından varsayıldığı üzere “dörtlü” denir.

İlet harfleri dönüştürme, aynı şekilde Arapçadakine benzer olarak fazlalığın atılması için bir harfi kalıp veya aradan çıkarmaktan ibarettir. Asurcada “harf değiştirme” de geçerli değildir.

-Y-

Kesreli okutan harf, gerek erillik gerek dişilik ile hiçbir ilişkisi bulunmayıp daima sabit bir hale sahiptir.

Asurcada var olan kesreli okutan harfe örnek için birkaçını şuracıkta gösterelim:

Asurcada mevcûd harf-i cerre misâl için birkaçını şuracıkta gösterelim:

(â-dî) = “eli”, (î-tî) = “ile”, (kî-mâ) = “gibi”, pâ-nî = “önünde”, ve diğerleri.

-K-

Zarf, Asurcaya mahsus olarak bir son şekil üzeredir. Bu da ismin sonuna (îş) hecesi ilavesiyle olur.

Fakat bunlardan başka basit zarflar da vardır. Örneğin:

(mâ-tî-mâ) = “dâ'imâ”, (kâ-nâ) = “ne kadar”, (âk-kâ) = “nasıl”, (âdî) = “dahâ”, vs.

-L-

İki kelime veya cümleyi birbirine bağlayan harf, her dilde olduğu gibi Asurcada dahi şunlardır:

(îm, kî) = “eğer”, (lâ) = “lâ, yok”, (v) = “ve, yahut”, (şûm-mâ) = “böylece”, vs.

-M-

Şimdiye kadar yaptığımız tanımlardan anlaşılacağı ve makalemizin baş tarafında dahi belirtildiği üzere Asur dili Sami dil ailesine mensuptur. Bu sebeple onlar ile büyük ilişkisi vardır.

Şu ilişki, gördüğümüz gibi, yalnız sırf dilbilgisine dair olmayıp dil ve söz varlığı oluşunu açısından dahi hiçbir farkı olmadığı ifade edilmektedir.

Asurcada ismin bir hayli kısmı fiillerden türetilmiş olması buna yeterli kanıttır.

Asur dilinin Sami dillerine olan benzerliğini göstermek için şuracıkta yalnız Arapça ile telaffuz ve anlamları bir olan sözcüklerden bazılarını göstermekle yetineceğiz:

Asurcada Anlamı Arapça

- (û-zûn)“kulak” (اذن)
 (ayn) “göz” (عين)
 (â-bû)“peder” (ابو=اب)
 (bît) “ev” (بيت)
 (bâ-bû)“kapı” (باب)
 (lî-şân) “dil” (لسان)
 (me) “su” (ماء)
 (nâ-hâr) “ırmak” (نهر)
 (hâ-lû) “hep” (كل)
 (nûr) “nur” (نور)
 (â-hâl)“yemek” (اكل)
 (hâl-bû)“köpek” (كلب)
 (şâ-mû) “gök” (سما)
 (dâ-mû) “kan” (دم)
 (şâm-şû)“güneş” (شمس)
 (a-mû-hû) “derin” (عميق)
 (a-lâ-mû) “halk” (عالم)
 (yû-mû) “gün” (يوم)

Asurcada Anlamı Arapça

- (hûr-bân)“kurban”(قربان)
 (â-hû)“kardeş” (اخ)
 (gâ-mâl) “deve” (جمل)
 (kâk-kâ-bû)“yıldız” (كوكب)

- (pâ-tâ) “açmak”(فتحه)
 (şâ-nât) “yıl”(سنه)
 (âd-mû) “insan”(آدم)
 (âk-râ-bû)“akrep”(عقرب)
 (râ-hîp) “rakip”(راكب)
 (zî-hâ-rû) “erkek”(ذكر)
 (nâ-hâ-rû)“gündüz”(نهار)
 (mâ-lî-kû)“padişah”(مالك)
 (rî-şû) “baş”(رأس)
 (hâr-nû)“boynuz”(قرن)
 (bîn-tû) “kız”(بنت)
 (mî-ît) “ölü”(میت)
 (şân-ye) “iki”(اثنين)
 (şâ-lâş) “üç”(ثلثه)
 (âr-bâ) “dört”(اربعه)
 (hâm-şâ) “beş”(خمسه)
 (şî-bâ)“yedi”(سبعه)
 (şû-mû-nû) “sekiz”(ثمانیه)
 (tî-şû) “tokuz”(تسعه)
 (aş-rî-tû) “on”(عشره)
 (hâ-me-şe-rît) “on beş”(جمسة عشر)
 (aş-râ) “yirmi”(عشرين)
 (şâl-şâ) “otuz”(ثلثين)
 (me) “yüz”(مائة)
 (â-lâp) “bin”(الف)

[Son]

Kasbar Matbaası

Sonuç

Çalışmamıza konu olan eserle ilgili çalışmamız neticesinde vardığımız sonuç, yüzyılların ihmalkârlığına rağmen ülkemizde kişisel çabalarla dünyadaki bilimsel gelişmelere paralel olarak irili ufaklı olsa da bazı çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte eskiçağ tarihi üzerine yapılan çalışmalarda büyük bir ivme söz konusu olmuştur. Ancak Cumhuriyet öncesi dönemdeki bireysel çabaları görmek adına Osmanlı Türkçesiyle yazılmış eserlere göz atmak oldukça önemlidir ki Karabet Basmacıyan'ın bu çalışması da bunlardan birisidir. Bu çalışmasını yayımlamak ve bilim tarihimize yaptığı katkıyı onurlandırmak adına hedefimize ulaşmış olmayı temenni etmekteyiz. Dileriz bu çalışmamızla Karabet Basmacıyan'ın aziz ruhunu da yaşatmış olur ve kendisine bu çalışması için teşekkürlerimizi sunmuş oluruz.

Kaynaklar

- EKEN, Ahmet. *Edebiyat Tarihimiz Üzerine 71 Yıl Önce Yayımlanmış Bir Deneme: Yazarlarımız, Şairlerimiz*. Taha Toros Arşivi, Dosya No: 2-B Harfi Gayrimüslimler, İstanbul Şehir Üniversitesi, Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği [Son Erişim Tarihi: 08.02.2016] / Link:<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/14018/001508868006.pdf?sequence=1>
- HIRÇIN, Selen (1995). *Çivi Yazısı: Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*. Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları İstanbul.
- KINAL, Füzûzan (1969). “Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* (12-13): 1-17.